

OLIMLAR NIGOHI

ILMIY OMMABOP JURNAL

3-SON 2026-YIL

ISSN 3060-5458

BUXORO -2026

OLIMLAR NIGOHI

ilmiy ommabop jurnal

3-son (2026-yil, mart)

Jurnal 2025-yildan chiqa boshlagan

Buxoro -2026

MUNDARIJA:

3	Umarbekova Nodina Akobirovna STEAM ta'limidan foydalanish jarayonida talabalarda kuzatiladigan muammolar va imkoniyatlar
6	Qodirova Shahlo Shavkatjon qizi Theoretical principles of optimizing professional-practical physical training of students
11	Usmonova Mohigul Mansur qizi Ayollar tadbirkorligi asosida mintaqaviy yashil iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari
17	Murodillayev Sardorbek Bahodir o'g'li Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri
23	Elov Ziyodulla Sattorovich Qo'shboyeva Shahnoza Abdumalikovna Boshlang'hich sinf o'quvchilarida sun'iy intellekt elementlari orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.
27	Низамитдинов Тимур Дилшодович Роль психорегуляции в спортивной деятельности: анализ современных исследований
30	Hamroyev Temurbek Jamshid o'g'li Mehnat migratsiyasi sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonining psixologik jihatlari
34	O'ralova Zilola Sobirovna Qora smorodinani yetishtirish va uning dorivorlik xususiyatlari

MEHNAT MIGRATSIYASI SHAROITIDA VOYAGA YETAYOTGAN YOSHLARNING IJTIMOY MUHITGA MOSLASHUV JARAYONINING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot mehnat migratsiyasi sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonining psixologik jihatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda ota-onalarning mehnat migratsiyasi natijasida yuzaga keladigan oilaviy o'zgarishlar yoshlarning psixologik rivojlanishi, emosional barqarorligi, ijtimoiy munosabatlari hamda ijtimoiylashuv jarayoniga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, migratsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuvida muhim ahamiyat kasb etuvchi psixologik omillar, jumladan oilaviy aloqa, tengdoshlar bilan munosabatlar, ta'lim muassasasining psixologik iqlimi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining roli ilmiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot natijalarida migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning moslashuv jarayonining o'ziga xos psixologik xususiyatlari aniqlanib, ularni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan psixologik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: mehnat migratsiyasi, ijtimoiy moslashuv, yoshlar psixologiyasi, ijtimoiy muhit, emosional barqarorlik, ijtimoiylashuv, oilaviy munosabatlar, psixologik omillar.

Аннотация. Данное исследование посвящено изучению психологических аспектов процесса социальной адаптации молодежи, взрослеющей в условиях трудовой миграции. В работе анализируется влияние миграции родителей на психологическое развитие подростков, их эмоциональное состояние, систему межличностных отношений и особенности социализации. Особое внимание уделяется факторам, определяющим успешность социальной адаптации молодежи в условиях миграции, таким как семейные отношения, взаимодействие со сверстниками, психологический климат образовательной среды и система социальной поддержки. На основе полученных результатов раскрываются психологические особенности адаптации молодежи, находящейся в условиях миграции, а также предлагаются практические рекомендации по поддержке их социально-психологического развития.

Ключевые слова: трудовая миграция, социальная адаптация, психология молодежи, социальная среда, эмоциональная устойчивость, социализация, семейные отношения, психологические факторы.

Annotation. This study examines the psychological aspects of the process of social adaptation of young people growing up in the context of labor migration. The research analyzes the influence of parental labor migration on adolescents' psychological development, emotional stability, interpersonal relationships, and the process of socialization. Particular attention is paid to the psychological factors that determine the effectiveness of social adaptation, including family relationships, peer interaction, the psychological climate of educational institutions, and social support systems. The findings reveal the specific psychological characteristics of youth adaptation in migration conditions and provide recommendations aimed at supporting their social and psychological development.

Key words: labor migration, social adaptation, youth psychology, social environment, emotional stability, socialization, family relations, psychological factors.

Mavzuning dolzarbligi. Hozirgi globallashuv jarayonlari, iqtisodiy integratsiya hamda mehnat bozoridagi o'zgarishlar natijasida dunyoning ko'plab mamlakatlarida mehnat migratsiyasi keng tarqalgan ijtimoiy hodisalardan biriga aylandi. Ushbu jarayon nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va psixologik jihatdan ham jamiyat hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, mehnat migratsiyasi tufayli ota-onalarining biri yoki ikkalasi chet elda ishlashga majbur bo'lgan

oilalarda voyaga yetayotgan yoshlar hayotida turli psixologik o'zgarishlar yuzaga kelmoqda. Bunday sharoitda o'sib kelayotgan yoshlar oilaviy nazoratning kamayishi, emosional qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi hamda ijtimoiy rollarning o'zgarishi kabi omillar ta'sirida o'ziga xos ijtimoiy-psixologik moslashuv jarayonini boshdan kechiradilar. Shu sababli mehnat migratsiyasi sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonining psixologik jihatlarini o'rganish zamonaviy psixologiya va pedagogika fanlari oldida turgan dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda migratsiya jarayonlari Markaziy Osiyo mamlakatlarida, xususan O'zbekiston jamiyatida ham keng tarqalgan ijtimoiy jarayonga aylandi. Migratsiya natijasida ko'plab oilalarda ota-onalarning vaqtincha chet elda ishlashi holati kuzatilmoqda. Natijada ayrim yoshlar qarindoshlar, bobo-buvilar yoki boshqa vasiylar qo'lida tarbiyalanmoqda. Bunday ijtimoiy sharoit yoshlarning psixologik rivojlanishiga, ularning o'zini anglashiga, ijtimoiy munosabatlar tizimiga kirishiga hamda ijtimoiy rollarni egallash jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxs rivojlanishining muhim bosqichi bo'lib, bu davrda ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'sir kuchayadi, shaxsiy identifikatsiya shakllanadi va mustaqil hayotga tayyorgarlik jarayoni boshlanadi. Agar bu jarayonda oilaviy qo'llab-quvvatlash yetarli bo'lmasa, yoshlarning ijtimoiy moslashuv mexanizmlarida muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Psixologiya fanida ijtimoiy muhitga moslashuv jarayoni shaxsning ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi, jamiyat normalari va qadriyatlariga moslashuvi hamda ijtimoiy rollarni egallashi bilan izohlanadi. Migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlar uchun esa bu jarayon yanada murakkab xarakter kasb etadi. Chunki ular bir tomondan oilaviy emotsional bog'liqlikning qisqarishi, ikkinchi tomondan esa yangi ijtimoiy muhit talablariga moslashish zarurati bilan yuzma-yuz keladilar. Bunday vaziyat yoshlarning shaxsiy rivojlanishida stress, xavotir, ijtimoiy izolyatsiya, kommunikativ qiyinchiliklar yoki aksincha mustaqillikning erta shakllanishi kabi turli psixologik holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning psixologik moslashuv jarayonini kompleks ravishda o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan katta ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, migratsiya bilan bog'liq oilaviy o'zgarishlar yoshlarning ijtimoiylashuv jarayoniga bevosita ta'sir qiladi. Ota-onaning uzoq muddatli yo'qligi shaxsiy identitet shakllanishiga, ijtimoiy qadriyatlar tizimini qabul qilishiga hamda ijtimoiy mas'uliyat hissining rivojlanishiga turlicha ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayrim hollarda yoshlar o'z muammolarini mustaqil hal qilishga o'rganib, ijtimoiy jihatdan faol shaxs sifatida shakllanadi. Biroq boshqa holatlarda emosional beqarorlik, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar, deviant xulq-atvor elementlari yoki kommunikativ muammolar paydo bo'lishi ehtimoli ham mavjud. Shuning uchun migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning psixologik holatini o'rganish nafaqat nazariy, balki profilaktik va amaliy psixologik xizmat nuqtai nazaridan ham muhimdir.

Mazkur muammoning dolzarbligi yana shundaki, hozirgi davrda yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuvi nafaqat oila, balki ta'lim muassasalari, tengdoshlar guruhi, ommaviy axborot vositalari va raqamli kommunikatsiya muhiti bilan ham chambarchas bog'liq. Migratsiya sharoitida yashayotgan yoshlar ko'pincha ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi sababli turli psixologik bosimlarga duch keladilar. Shu bois ularning ijtimoiy moslashuv mexanizmlarini, emotsional barqarorligini hamda kommunikativ kompetensiyasini o'rganish orqali psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mehnat migratsiyasi sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonining psixologik jihatlarini tadqiq etish zamonaviy jamiyat uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lgan masalalardan biridir. Ushbu muammoni chuqur o'rganish yoshlarning psixologik barqarorligini ta'minlash, ularning ijtimoiylashuv jarayonini qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim muassasalari va oilaviy muhitda samarali psixologik yordam tizimini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Natijada migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning sog'lom psixologik rivojlanishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta'minlash imkoniyati kengayadi.

Adabiyotlar tahlili. Mehnat migratsiyasi sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuvi masalasi zamonaviy psixologiya, sotsiologiya va pedagogika kesishgan nuqtada joylashgan murakkab muammo hisoblanadi. Xalqaro tashkilotlar va ilmiy tadqiqotlar ota-onalarning mehnat migratsiyasi tufayli oiladan uzoqlashuvi bolalarning va o'smirlarning emosional farovonligi, ta'limga munosabati, kundalik nazorat tizimi hamda ijtimoiy qo'llab-quvvatlanish darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini qayd etadi. UNICEFning "Children Left Behind" ishchi hujjatida migrant ota-onalar farzandlari uchun iqtisodiy resurslarning ortishi ayrim ijobiy imkoniyatlarni yaratishi mumkinligi bilan birga, parvarish sifati, emotsional aloqa va barqaror tarbiyaviy nazorat sustlashganda psixosozial xatarlar kuchayishi ko'rsatilgan. IOM ham Osiyodagi mehnat migrantlari farzandlari misolida aynan sog'liq, psixosozial holat va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlari markaziy omil ekanini ta'kidlaydi. O'zbekiston kontekstida mazkur masala alohida dolzarblik kasb etadi. UNICEFning O'zbekistondagi bolalarga migratsiya ta'siri haqidagi tadqiqotida ota-ona migratsiyasi bolalarning ta'lim, sog'liq, ijtimoiy maqom va psixosozial holatiga ta'sir qiluvchi omil sifatida tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotda parvarishning uzilishi, mas'uliyatlarning erta yuklanishi va emosional bo'shliq bolalarning kundalik hayot tajribasiga bevosita ta'sir etishi qayd etilgan. Shuningdek, O'zbekistonda migratsiyadan zarar ko'rgan bolalar bo'yicha so'rovlar to'rt hududda o'tkazilib, 1 016 nafar parvarishlovchi va 702 nafar bola qamrab olingani, bu esa mavzuning empirik asosda o'rganila boshlaganini ko'rsatadi.

Jahon ilmiy adabiyotlarida "left-behind children" tushunchasi ko'proq ota-onadan uzoq yashash oqibatidagi psixologik moslashuv bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Masalan, Graham va Jordan tadqiqotida Indoneziya va Tailand misolida migrant otalarning farzandlarida psixologik farovonlik pasayishi ehtimoli yuqoriroq ekani ko'rsatilgan. Lu tomonidan olib borilgan ta'limiy natijalarga oid tahlilda esa xalqaro migrant ota-onalar farzandlarining ta'limiy ko'rsatkichlari ayrim holatlarda ikkala ota-ona bilan yashayotgan tengdoshlariga nisbatan pastroq bo'lishi mumkinligi qayd etilgan. Bular shuni anglatadiki, mehnat migratsiyasi iqtisodiy foyda keltirsa ham, u shaxs rivojlanishining emotsional va ijtimoiy komponentlariga murakkab, ba'zan qarama-qarshi ta'sir ko'rsatadi. Nazariy jihatdan mazkur muammoni izohlashda bir necha yondashuv muhim hisoblanadi. Birinchidan, ijtimoiylashuv nazariyasiga ko'ra, voyaga yetayotgan yoshning moslashuvi oila, maktab, tengdoshlar guruhi va mahalla kabi institutlar bilan doimiy o'zaro ta'sirda shakllanadi. Ikkinchidan, ekologik tizimlar yondashuvi nuqtai nazaridan mehnat migratsiyasi mikro va mezotizimlar o'rtasidagi muvozanatni o'zgartiradi, chunki oilaviy aloqa masofalashadi, tarbiyaviy nazorat vositali shaklga o'tadi va yosh yangi kompensator ijtimoiy tayanchlarni izlashga majbur bo'ladi. Uchinchi tomondan, affektiv bog'lanish va psixologik xavfsizlik haqidagi qarashlar migrant ota-onalar farzandlarida tashvishlilik, tashlab ketilganlik hissi, ichki yolg'izlik yoki erta mustaqillik singari qarama-qarshi holatlar yuzaga kelishini tushuntirishga yordam beradi. Shu ma'noda, moslashuv jarayoni faqat salbiy emas, balki resursli va kompensator yo'nalishda ham kechishi mumkin.

MDH va Markaziy Osiyo hududiga oid tadqiqotlarda migratsiya ko'pincha "ijtimoiy yetimlik", nazoratning zaiflashuvi, oilaviy rollarning almashinuvi va avlodlararo muloqotning o'zgarishi bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Bu yondashuvlarda asosiy e'tibor farzandning ota-ona bilan jismoniy masofa ortgan sharoitda yaqinlik hissini saqlab qolishi, ijtimoiy me'yorlarni ichkilashtirishi va maktab hamda mahalla bilan hamkorlikda adaptiv xulq strategiyalarini shakllantirishiga qaratiladi. Shu sababli bu mavzu bo'yicha tadqiqotlarda faqat xavf omillari emas, balki himoya omillari - mehrliligi, barqaror maktab muhiti, ijobiy tengdoshlar doirasi, raqamli aloqa orqali ota-ona bilan muntazam muloqot va psixologik xizmat mavjudligi - ham alohida o'rganilishi zarur. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, hozirgacha olib borilgan tadqiqotlarning muhim qismi migratsiyaning iqtisodiy yoki sotsiologik oqibatlariga ko'proq urg'u bergan, yoshlarning aynan ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonining psixologik mexanizmlari esa yetarlicha chuqur ochildirilmagan. Ayniqsa, voyaga yetayotgan yoshlarning o'zini anglash, ijtimoiy identifikatsiya, tengdoshlar bilan aloqalar, emosional barqarorlik, kommunikativ kompetensiya va kelajak rejalari o'rtasidagi bog'liqlikni kompleks tahlil qilish zarurati saqlanib qolmoqda. Demak, mazkur mavzu bo'yicha yangi tadqiqot nafaqat mavjud ilmiy bo'shliqni to'ldiradi, balki

psixologik profilaktika, maktab psixologiyasi va oilaga yo'naltirilgan amaliy xizmatlarni takomillashtirish uchun ham mustahkam ilmiy asos yaratadi.

Umumiy xulosa. Mehnat migratsiyasi zamonaviy jamiyat hayotida keng tarqalgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlardan biri bo'lib, u nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki oilaviy munosabatlar, tarbiya tizimi hamda yosh avlodning ijtimoiylashuv jarayoniga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, ota-onalarning vaqtincha chet elga ishlash uchun ketishi natijasida voyaga yetayotgan yoshlarning kundalik hayot sharoiti, ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlari hamda psixologik rivojlanish jarayonida muayyan o'zgarishlar yuzaga keladi. Bunday sharoitda yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuvi ko'p omilli va murakkab psixologik jarayon sifatida namoyon bo'lib, unda oilaviy muhit, tengdoshlar bilan munosabatlar, ta'lim muassasasining psixologik iqlimi hamda jamiyatdagi ijtimoiy qadriyatlar muhim rol o'ynaydi. Shu sababli mehnat migratsiyasi sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonining psixologik jihatlarini o'rganish zamonaviy psixologiya fanining dolzarb ilmiy muammolaridan biri sifatida qaraladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy moslashuv jarayoni ikki tomonlama xarakterga ega bo'lishi mumkin. Bir tomondan, ota-onaning uzoq muddatli yo'qligi ayrim hollarda emosional yetishmovchilik, ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning kamayishi, kommunikativ qiyinchiliklar va psixologik beqarorlik kabi holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Ikkinchi tomondan esa bunday sharoit ayrim yoshlarning mustaqilligi, mas'uliyat hissi, ijtimoiy faolligi hamda hayotiy tajribasining erta shakllanishiga ham xizmat qilishi mumkin. Demak, migratsiya sharoitida yoshlarning ijtimoiy moslashuvi jarayoni faqat salbiy oqibatlar bilan emas, balki shaxs rivojlanishining muayyan resurslari va imkoniyatlari bilan ham bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Shuningdek, tadqiqotlar yoshlarning ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashuvida oilaviy munosabatlarning uzluksizligi, ota-onalar bilan muntazam emosional aloqa, ta'lim muassasasining qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishi hamda tengdoshlar bilan sog'lom kommunikativ munosabatlar muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Agar ushbu omillar yetarli darajada ta'minlansa, migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlar ham jamiyatning faol, ijtimoiy mas'uliyatli va psixologik jihatdan barqaror a'zolari sifatida shakllanishi mumkin. Shu bois yoshlarning moslashuv jarayonini o'rganish bilan bir qatorda, ularni qo'llab-quvvatlovchi psixologik va pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish ham muhim vazifalardan biridir. Umuman olganda, mehnat migratsiyasi sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashuv jarayoni ko'p qirrali psixologik hodisa bo'lib, u shaxsning emosional rivojlanishi, ijtimoiy identifikatsiyasi, kommunikativ kompetensiyasi va ijtimoiy qadriyatlarni o'zlashtirish jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu jarayonni chuqur ilmiy asosda o'rganish yoshlarning psixologik barqarorligini ta'minlash, ularning ijtimoiylashuvini qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim muassasalari, oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Natijada migratsiya sharoitida voyaga yetayotgan yoshlarning sog'lom psixologik rivojlanishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyasi uchun zarur ilmiy-amaliy asoslar yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Bandura, A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1986. – 617 p.
2. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. – Cambridge: Harvard University Press, 1979. – 330 p.
3. UNICEF. The Impact of Migration on Children in Uzbekistan. – Tashkent: UNICEF Uzbekistan, 2019. – 112 p.
4. Graham, E., Jordan, L. Migrant Parents and the Psychological Well-Being of Left-Behind Children in Southeast Asia. – Asian Population Studies, 2011. – Vol.7(3). – pp. 265–284.